

FOR THE FALLEN

Aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog weerklinken dreigende tonen. Ze worden gevolgd door patriottische liederen met aanstekelijke melodieën, bedoeld om jongemannen te rekruteren en het moreel van de soldaten hoog te houden. Er luiden ook hoopvolle tonen, die de achterblijvers aan het thuisfront een hart onder de riem steken. Componisten als Hubert Parry en Edward Elgar zien het als hun plicht om de Britse en Belgische bevolking te steunen met hun composities. Maar het mag niet baten: de optimistische stemmen ruimen al snel plaats voor tragiek en woorden van troost, zoals hoorbaar in Elgars *The Spirit of England*.

De oorlog zorgt niet alleen op politiek vlak voor verdeeldheid. Ook in de culturele wereld groeit het protest tegen de almacht van de Duitse natie. De tegenstelling tussen de Duitse en Franse muziek is niet nieuw, maar wordt nog krachtiger uitgesproken door componisten als Claude Debussy. Hij componeert – zo vertrouwt hij een vriend toe – “als bewijs, zo klein als maar kan zijn, dat het Franse gedachtegoed niet vernietigd zal worden. Ik denk aan de jeugd van Frankrijk, zo zinloos neergemaaid. Wat ik schrijf zal een geheime hommage aan hen zijn.” In London wordt de Duitse muziek van de affiche van de Promsconcerten gehaald en Gustav Holst, die tot dan toe zijn partituren tekende als ‘von’ Holst, laat het tussenvoegsel voorgoed uit zijn naam verwijderen. Toch zijn er ook genuanceerde stemmen: zo kan Parry niet geloven dat zo’n hoogstaande cultuur, waar hij zoveel aan verschuldigd is, in haar geheel tot bruto geweld in staat is.

Talrijk zijn de muziekstukken die intussen ter nagedachtenis van die gruwelijke oorlog het licht zagen. Jeroen D’hoë liet zich in 2017 inspireren door teksten van auteur Stefan Hertmans, met de vluchtelingen van toen en nu voor ogen. Ook Nicolas De Cock bracht een hulde aan de strijdlustige soldaten en hun geliefden in zijn koorwerk *In Flanders Fields*, op de intussen legendarische woorden van legerarts John McCrae. Ze dragen, naast zalvende klanken, een hoopvolle boodschap uit voor de toekomst.

The bringer of war

Het lijkt alsof Gustav Holst (1874-1934) het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog in zijn zevendelige orkestwerk *The Planets* had voorzien. Toen hij het eerste deel voltooide, waren de eerste gewerschoten nog niet gelost. Maar de dissonante akkoorden en krachtige ritmes in *Mars, the Bringer of War* klinken grimmig en voorspellen weinig goeds.

Niet veel later – de nacht van 4 augustus 1914 – vallen de Duitsers het Belgische Koninkrijk binnen, en wordt het tot dan toe neutrale land ongewild omgedoopt tot middelpunt van het strijdgewoel. Uit bewondering voor de heroïsche strijd van het kleine België beslissen de Britse schrijver Hall Caine en de krant *The Daily Telegraph* het Belgische volk en zijn koning te steunen. Caine spreekt beroemde kennissen aan en vraagt hen mee te werken aan het *King Albert’s Book: A Tribute to the Belgian King*

and People from Representative Men and Woman Throughout the World. Ze zamelen zo geld in voor de Belgische vluchtelingen. Het wordt een uniek tijdsdocument waarin tal van politici, schrijvers, journalisten, intellectuelen en kunstenaars uit alle landen hun misprijzen voor de gruweldaden uitspreken.

Eén van de weinige componisten die een muzikale bijdrage leveren is de Brit Edward Elgar (1857-1934). Van zodra Groot-Brittannië zich ook in de strijd moeide, had de componist zich aangemeld, maar net als zijn landgenoot Holst werd hij om medische redenen afgewezen. Hij zag het dan ook als zijn plicht de bevolking te steunen met zijn muziek.

Voor zijn aandeel aan het King Albert's Book werkt Elgar samen met de Belgische dichter Emile Cammaerts. Het resultaat is het orkestwerk Carillon, een verwijzing naar de beiaardtorens die overeind waren gebleven tijdens de talrijke bombardementen, als onverwoestbare helden tussen het puin. Het succes van de compositie leidt tot twee nieuwe samenwerkingen met Cammaerts, waaronder Le Drapeau Belge. Daarom heeft de hoopvolle stemming uit Carillon plaatsgemaakt voor een symbolisch tekst over de kleuren van de Belgische vlag: "Rood voor het bloed der soldaten, zwart voor de tranen van moeders, en geel voor het licht en de ijver van komende gevechten." Het werk gaat in première op 14 april 1917, ter gelegenheid van de verjaardag van Koning Albert I.

Aan Franse zijde

Ook Claude Debussy (1862-1918) componeert een werk voor het King Albert's Book: het korte en eenvoudige pianostuk Berceuse Heroïque, waarin hij een deel van het Belgische volkslied verwerkt. Het is opgedragen aan "Zijne Majesteit Albert I Koning der Belgen en zijn soldaten" en is de enige compositie die hij dat jaar zal schrijven. Op 25 maart 1918 sterft Debussy aan kanker; het einde van de oorlog maakt hij niet meer mee.

Terwijl de politieke onrust en een nakend einde Debussy verlammen om te componeren, vormen net deze elementen een stimulans voor zijn landgenote Lili Boulanger (1893-1918). De jonge componiste groeit op in een uiterst muzikale familie, omringd door Gounod en Fauré, en heeft alles om het te maken. Dat bewijst ze door in 1913 als eerste vrouwelijke componist de Prix de Rome te behalen. Maar haar fragiele gezondheid speelt haar parten. Met nog amper enkele jaren in het vooruitzicht steekt ze alle energie in het componeren van een indrukwekkend oeuvre. Haar Vieille prière bouddhique (Prière quotidienne pour tout l'univers) uit 1917 behoort tot de indrukwekkendste koorwerken uit de 20ste eeuw. De tekst – een boeddhistisch gebed uit Visuddhimagga – is een boodschap van vrede voor de hele mensheid.

De overkant

Op 6 april 1917 verklaren ook de Verenigde Staten de oorlog aan Duitsland. Diezelfde dag pent de Amerikaan George Michael Cohan (1878-1942) het lied Over There neer. Het groeit uit tot hét strijdlied van de Amerikaanse soldaten – ook tijdens de Tweede Wereldoorlog – en spoort de jongemannen aan om de wapens op te nemen tegen de vijand. Het stuk klinkt optimistisch en vol vertrouwen in een goede afloop.

Nu, honderd jaar later, wordt het einde van de Grote Oorlog herdacht. Maar aan de andere kant van de Middellandse Zee wordt nog dagelijks een gruwelijke strijd gevoerd. De Belgische componist Jeroen D'hoë (°1968) staat met *Songs for the Crossing* stil bij het gevecht van weleer én de strijd die nog dagelijks vele mensenlevens tekent. Het uitgangspunt voor zijn compositie is Stefan Hertmans' alom geprezen boek *Oorlog en Terpentijn* uit 2013, waarin die het leven van zijn grootvader voor, tijdens en na de Eerste Wereldoorlog verhaalt aan de hand van zijn oorlogsmemoires. *Songs for the Crossing* is opgevat als een tweeluik, waarin de beruchte oversteek van de IJzer destijds gekoppeld wordt aan de oversteek van de Middellandse Zee door vluchtelingen van vandaag. Het tweede lied brengt een tafereel dat tot voor kort dagelijks in de media verscheen, namelijk dat van een man die gestrand is in een Grieks vluchtelingenkamp.

Ook Nicolas De Cock (1979) eert met *In Flanders Fields* de gesneuvelde soldaten en hun geliefden: "Bij het componeren van de muziek wilde ik vooral het gevoel van verdriet en eenzaamheid, maar ook van strijdlust in de verf zetten." Geschikte woorden vond hij in het bekende gedicht van de Canadese legerarts John McCrae. Hij schreef de verzen neer voor zijn goede vriend Alexis Helmer, die op 2 mei 1915 omkwam in de loopgraven. Na de uitvaart gooide McCrae het papiertje met het gedicht weg, maar een medeofficier pikte het op en stuurde het naar de Londense pers – de Britse bevolking vond er meteen troost in. Zelf maakte McCrae het succes van zijn gedicht niet meer mee: hij stierf op 23 januari 1918. Maar zijn woorden – en de klapproos – groeiden uit tot hét symbool voor de herdenking van de slachtoffers van de Grote Oorlog.

Toelichting door Aurélie Walschaert

Brussels Philharmonic en het Vlaams Radio Koor zijn een instelling van de Vlaamse Gemeenschap.

 www.brusselsphilharmonic.be
 facebook.com/brusselsphilharmonic
 twitter.com/brusselsphil
 youtube.com/brusselsphilharmonic
 [@brusselsphilharmonic](https://instagram.com/brusselsphilharmonic)

 www.vlaamsradiokoor.be
 facebook.com/vlaamsradiokoor
 twitter.com/vlaamsradiokoor
 youtube.com/vlaamsradiokoor
 [@vlaamsradiokoor](https://instagram.com/vlaamsradiokoor)